

СТАНОВИЩЕ

от д-р Иван Димитров Вълчев, доцент по Класическа археология в Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“, член на Научно жури със заповед № 138 РД 16/02.12.2024 г. на г-жа Директора на Института за балканистика с център по тракология – БАН,

относно: дисертацията на **Милен Красимиров Марков** за получаване на образователната и научна степен „доктор“, на тема: „Арианството в Югоизточна Европа през IV в.“, с научен ръководител: доц. д-р Златомира Герджикова (ИБЦТ–БАН)

Дисертационният труд на Милен Марков е посветен на тема, която до момента не е била обект на цялостен анализ в родната историография, а именно проникването и разпространението на арианството на Балканския полуостров през IV в. Изследването се вписва в рамките на проблематиката за християнизацията на Балканите в началото на Късната античност – изключително актуален въпрос, разработван в няколко международни проекта, включително и с българско участие (<https://danubius.huma-num.fr/en/about/>; <https://haemus-network.univ-lille.fr/>).

Дисертационният труд има ясна и логична структура, включваща увод, пет аналитични глави, заключение и библиография, общо 300 компютърни страници. В увода са поставени целите и задачите, аргументирано са обосновани хронологическият и териториалният обхват на изследването, направен е опит за изясняване на използваната терминология, представени са основните изследователски методи и е предложен стегнат, но съдържателен историографски преглед както на античните извори, така и на съвременните изследвания по темата на доктората.

Първите две глави на дисертацията („Арианството – същност, основни течения и периодизация“ и „Религиозната политика на римските императори през IV век спрямо арианството“) са по-обща по характер и въвеждат читателя в проблематиката, представяйки общия контекст, в рамките на който в следващите три глави са поставени събитията в Югоизточна Европа.

В третата глава, „Навлизане на арианството в Югоизточна Европа“ (стр. 124–153), Милен Марков аргументира изработването на теоретичен модел на навлизане на арианството на Балканите, включващ разглеждане на възможните пътища за проникването му (стр. 124–125). Този модел включва информация за преки или не преки връзки на Балканите с Египет, Сирия и малоазийските провинции на Римската империя (стр. 134). Именно тук най-широко са привлечени и използвани археологически, епиграфски и нумизматични паметници. Като основен източник на информация са използвани данните за разпространението на т. нар. Източни култове и съставът на колективните монетни находки от първите десетилетия на IV в. В подкрепа на идеите си докторантът използва и други артефакти: оловни търговски пломби (стр. 146), стъклени балсамарии (стр. 149), керамични лампи (стр. 152). Авторът познава основните изследвания по посочените проблеми. Не добро впечатление прави фактът, че не винаги епиграфските паметници са цитирани по основните корпусни издания на Георги Михайлов (*Inscriptiones graecae in Bulgaria repertae*. Vol. I–V. Sofia, 1958–1997) и на Веселин Бешевлиев (*Spätgriechische und spätlateinische Inschriften aus Bulgarien*. Berlin, 1964). Милен Марков е предпазлив в работата с археологическия материал, правилно отчита, че монетите не доказват наличието на преки търговски контакти между градовете, отсекли съответните емисии, и Балканските земи, в които са открити находките (стр. 147). В края на тази глава докторантът допуска възможността навлизането на арианството на Балканите да е подпомогнато от съществуващите от векове трайни търговски, икономически и културни връзки между Югоизточна Европа и източните провинции, които са център на появата и разпространението на арианското учение. В светлината на приведените от автора примери, предложената от него хипотеза звучи логична и приемлива.

Основната част от Четвърта глава, „Развитие на арианството в Югоизточна Европа през IV век“ (стр. 154–212), представлява преглед на конкретните сведения за разпространение на арианството в градовете на Балканския полуостров. Известните от писмените сведения епископи-ариани са предимно от северните части на Балканите и съвсем логично акцентът е поставен именно на тези земи, най-вече на градовете от диоцези Тракия и Дакия. Писмените сведения са основният използван от М. Марков изворов материал, но отново са привлечени и редица археологически паметници, най-вече по отношение на Филипопол – мозайките от епископската базилика (стр. 184), данните за

развитието на некрополите на града (стр. 185) и други. И докато за Филипопол използването на тези „археологически“ извори е уместно, в случая с малката еднокорабна църква край римската вила в местността Чаталка, Старозагорско (стр. 189), Марков се е предоверил на публикациите, в които хипотезите на авторите са аргументирани с общия исторически контекст, но не и с конкретни стратиграфски наблюдения на терен. На няколко места в текста са споменати и сведения за християнски мъченици в Тракия от I в. – в Августа Траяна (стр. 187) и Марцианопол (стр. 190). И в двата случая обаче липсва какъвто и да било коментар от страна на автора при положение, че и двата града не съществуват до времето на император Траян, а дори може би и до по-късно.

Петта глава, „Готите и арианството в Югоизточна Европа“ (стр. 213–253), разглежда проблемът за проникването на арианството сред групи готи, заселили се южно от река Дунав и най-вече дейността на готския епископ Вулфила. Личността на последния се радва на значителен научен интерес от десетилетия, в резултат на което има натрупана не малко научна литература. Археологическите свидетелства за готско присъствие южно от Дунав обаче са обект на сериозен проучвателски интерес едва от две-три десетилетия. В дискусиата за обитаваните от готите на Вулфила места М. Марков привлича и данните за т.нар. готски епископски комплекс при с. Хан Крум, Шуменско (стр. 226). И тук дисертантът се е ограничил само да цитира мнението на конкретния проучвател, но без дори да са посочени аргументите за тази интерпретация.

В заключението (стр. 254–260) са обобщени и синтезирани основните резултати, постигнати от Милен Марков в предходните аналитични глави на дисертационния му труд.

Авторефератът отразява коректно съдържанието на дисертацията. Посочените научни приноси са коректно представени. Само по отношение на първия от тях бих конкретизирал, че анализът засяга не изцяло религиозната политика на императорите от IV в., а само тази по отношение на християнството и в частност на арианството.

Милен Марков е автор на пет научни публикации, пряко свързани с темата на дисертацията. Всички са излезли от печат, като едната е публикувана в чужбина. С това Марков безспорно покрива минималните наукометрични изисквания, залегнали в ЗРАСБ и правилниците към закона.

Предоставената ми за становище дисертация е авторски труд на Милен Марков и в текста не открих признаци на плагиатство.

Общото ми мнение за труда на Милен Марков е, че той покрива напълно изискванията за докторска дисертация и изискванията на ЗРАСБ. Отчитайки това, гласувам убедено „За“ присъждането на образователната и научна степен „доктор“ на докторант **Милен Красимиров Марков.**

София,

04. 02. 2025 г.

доц. д-р Иван Вълчев